

הישיבה העשרים ושש

ביום ט"ז בסיוון תשי"ח בשעות 3.15—6.00 אחר הצהריים בבית הלל בירושלים.

הנוכחים: החברים האדונים אורבך, בן־חיים, טור־סיני, ייבין, כהן, מלמד, סדן, עגנון, פולוצקי, קלוזנר, קוטשר, ריבלין, שירמן.

חבר־הכבוד הא' סלושץ.

החברים־היועצים הגב' גרביל, והאדונים בן־נון, לייבל, פורת, פריץ, שבטיאל, שפאן.

המנהל האמרכלי הא' מנור.

חברי המזכירות המדעית האדונים איתן, אסטרמן, דותן, מדן, פלס.

סדר היום: א. הצעת להרחבת מניין חברי האקדמיה

ב. בחירת חברים חדשים

ג. הרצאת חבר האקדמיה, הא' סדן, על "כיוונה של האקדמיה בעבודתה"

ופתיחת הדיון והוויכוח על ההרצאה

א. הא' טור־סיני מציג להכין לדיון ולהחלטה

1) הצעה לממשלה, שתרחיב את מניין החברים ע"י הוספת חברים מחו"ל על המספר של כ"ג.

2) לבדוק מתן תואר כגון "כתב" למלומדים מחו"ל, שאינם יכולים להיבחר לחברים, ולהפוך את התואר של חבר־כבוד לתואר מופר כראוי כלפי חוץ. המנהלה תביא הצעות לפני המליאה בסתיו.

ההצעה נתקבלה פה אחד.

ב. בהצבעה נבחרו לחברי האקדמיה האדונים:

אהרן מירסקי

שמואל פרלמן

אברהם שלונסקי

ג. הא' סדן מרצה על

כיוונה של האקדמיה בעבודתה

כבוד הנשיא, כבוד מורי ורבותיי,

ברשותכם אומר דברים אחדים, שהם בחינת תהייה על עצמנו ועל דרכנו במשך חמש שנות קיומה של האקדמיה, דרך שקצתה עקבתי מחוץ ורובה ידעתי מבית. ודאי ניתן לומר, כי חמש שנים הוא רווח זמנים מועט לגופו, כל שכן למוסד שעיקרו על דרך החקר, שאופיו מתון־מתון ואי אפשר לו שיתחייב בקצב נמהר, ומה גם דוהר; אבל אל נשכח, כי האקדמיה היא רשות הלשון העליונה של המדינה, שחמש שנים אלו, שהן מחצית שנות קיומה בכלל, הוא רווח זמנים מרובה, לא כל שכן במדינה כשלנו, שעיקרה על דרך העשייה, שאופייה נמרץ, ואי אפשר לה שלא תתחייב בקצב נמהר, ואפילו דוהר. והרי עניין הלשון כמותו

כעניין המדינה — מה המדינה היא מסגרת לעם, שאיננו עדיין בה אלא בחלקו, וכינוסו מארבע פינות עולם והשרשתו בה הוא ראש תפקידיה, אף הלשון כך, שהיא מציאות חיה בפי חלקו של העם בלבד, וכיבושו של שאר העם לה והשרשתו בה הוא לה למדינה, על ידי מוסדיה השונים, ומעליהם האקדמיה, ראש תפקידיה. ושאלה כבדה ואף נכבדה היא, האפשר שלא ניתן את דעתנו על ההפגל שבין שני מיני קצב אלה ולא נטרה, אם לא על הידוקם, הרי לפחות על קירובם.

תעודת האקדמיה כתובה בשם החוק הקרוי חוק המוסד העליון ללשון העברית, ושניה בהגדרתו „המוסד העליון למדע הלשון העברית, שתפקידו לכוון את התפתחות הלשון העברית על יסוד חקר הלשון לתקופותיה ולענפיה“ ונשלשת לפרטיה בתקנון. המעניין לא יוכל שלא להרהר בכך, כי אפשר ששם המוסד רחב מהגדרתו והגדרתו רחבה מתקנונו; כשם שהמדקדק לא יוכל שלא להקשות, אם הדרך משם המוסד להגדרתו ומהגדרתו לתקנונו לא חל צמצום לפנים מצמצום, אבל גם ההרהור גם הקושיה אין בהם כדי לערער את אופייה ושיעורה של תעודת המוסד על כפל תפקידיו — חקר הלשון ומדיניותה, כפל שיותר משהוא בחינת תאומים הוא בחינת תרתי דסתרי, שקיומה מחייב מתיחות תמיד, שבלעדיה צפויה או הסכנת האחת: מחקר הלשון המקפח את חייה, או הסכנה האחרת: חיי הלשון המקפחים את מחקרה.

איך קיימנו עד עתה את כפל התפקידים הזה, מה ואיך עשינו למחקרה של הלשון ומה ואיך עשינו למדיניותה של הלשון — היא שאלה, שהתשובה לה נתונה בויכרונות האקדמיה, בכרך האחד שכבר יצא לאור ובכרך האחר הקרוב לצאת לאור, ולענייננו עתה חשובה בדיקת חלקה של המליאה, ראש מוסדי האקדמיה, בתשובה הזאת. לעניין מחקרה של הלשון נקבע, כי ראש מפעליה הוא המילון האקדמי, ונבחרה מועצה מיוחדת לכך, והיא גם כונסת כמה פעמים ודנת בנעשה ובראוי שיעשה, והיא נתונה עתה בעצם הברורים של הצד השווה והצד השונה בין דרך העשייה של המילון ובין דרך העשייה של מיטב המילונים המדעיים של חכמי העמים, אבל העיקר חסר מן הספר — עד עתה לא נפלה ההכרעה בשאלה, שבה תלויה לא בלבד תכונתו של המפעל אלא עצם דרכו הלכה למעשה; הכוונה לשאלה, אם המילון יהא אוצרת הכולל של לשוננו לכל הדורות, ודרך בניינו אוצר כולל, או יבוא מפורק לתקופותיה, תקופה תקופה ומילונה, כמובן לאחר שתיפסק הלכה, מה פירושה של תקופה ומה גדרה, והוא פסק שאין להתקנא במי שיידרש לפסוק אותו. דומה כי השאלה הזאת לא העסיקה במשך השנים את המליאה במידה הראויה, בייחוד שהילוקי הדעות במועצה הבשילו למדי ונראה גם דרך יישובם. בירור פורה בשאלה הגדולה הזאת לשם הכרעתה הגמורה ראוי שיעסיק את המליאה, ובמידת דין יתרה משמעסיקות אותה כמה שאלות אחרות.

אחרי מפעל המילון באים מפעלי החקר האחרים, קודם כול כלי המבטא הקבועים שלנו, בין „לשוננו“ בין „לשוננו לעם“, המקיימים כלי כלי את רמתו המכוונת, ראשון על דרך אקסאקטית יותר, אחרון על דרך פופולארית יותר. מחזיקים אנו טובה לעורכיהם על טרחתם הנאמנה, אך לו נשאלנו, האמנם הם כלי המבטא של האקדמיה, מבחינת חלקה שלה, בייחוד חלק מליאתה, בכלל מגמתו ודמותו, ספק אם היינו רשאים להשיב הן. או נאמר: אילו נשאלו העורכים, האמנם חשים הם כי עבודתם נעשית בתוך חלל אוויר של התעניינות פעילה מצד האקדמיה כגוף הוגה ופועל, ספק אם היו רשאים שלא להשיב לאו. על כל פנים לא נתקיימו כל בירורי דברים על דרכם של כלי המבטא שלנו, ובייחוד לצד הבדיקה, עד מה תוכנם משולב מבחינה אורגנית בכלל תפקידיה וסדר תפקידיה של האקדמיה. אמת, „לשוננו“ לא תמול נולד, ומסורתו מסורת, אבל מי שחור וקרא עכשיו את כרכי „לשוננו“ הקודמים כסדרם, אי אפשר לו שלא ילמד מה מקריאתו לגבי העריכה של „לשוננו“ עתה, בין עריכתו המצויה

על השוני שלה לגבי מה שהיה, בין עריכתה הרצויה לגבי מה שראוי שהיה, כי אמנם מסורת קניינה קניין, אבל גם ניסיון קניינו קניין. השאלה החייבת להטריד כל מפעלות האקדמיה ודאי שהיא חייבת להטריד מפעל קבע כבימת קבע שלה: עד מה עשייתה מכוננת את התפתחות הלשון על יסוד המחקר? בדיבור אחר: עד מה היא נאמנה, לפי דרכה ודרכיה, לכפל התפקיד של וקר הלשון ומדיניותה? קל להתריע על סכנה אחת, הצפויה לבימות הקבע שלנו — קו מורד מופלג העלול לעשותן כעין סניף של „אל תאמר... אמור...“ אבל לא קשה גם להזהיר מפני סכנה אחרת הצפויה להן — קו מעלה מופלג העלול לעשותן כעין סניף לפקולטה לחקר הלשון, שהטיפול בסעיפיו גודר בפני העיסוק בכלולותה. אבל אמת התפקיד היא, כדרכה, באמצע, אם כי אין זה אמצע של פשרה אלא אמצע של מתיחות, או כפי שניסינו לומר: מתיחות תמיד. האמנם מורגשת המתיחות הזאת ב„לשונו“ המחודש, שקונטרסיו הראשונים מונחים לפנינו — היא היא הקושיה האחת. האמנם אפשר כי בלא מתיחות זאת תהא הבימה מכוננת את התפתחות הלשון בתחום המחקר ובתחום החיים — היא היא הקושיה האחרת, הגדולה הימנה. על כל פנים נתבעת האקדמיה, וביותר מליאתה, לומר בזה את דבריה, לקבוע האם ראוי לה לבימה הגדולה והקטנה, שתהא, אם לא שיטה חתוכה בתכניה, הרי קווי יסוד, נקודות מרכז, בתכניה.

ולענין מדיניות הלשון — לשבחה של האקדמיה ייאמר, כי תוארה שאינו נראה בעיני מוצלח ביותר, לא עשאה אקדמית במונחה השגור, והיא עסקה הרבה בצורכי הלשון, שמעלים אותם הייה בתחומים שונים ביותר, והוועדות ידעו מלאות היו עבודה הרוצה ונאמנה, ופרי העבודה הזאת נשפע מצדי צדדים, כצורת הדינים והשבונות הרבים הנתינים, ברווחי זמן צפופים למדי, לעיוננו. אבל ספק, אם מותר לומר, כי מדיניות זו נהנית ממידה חשובה ומחויבת — מידת החיסכון. ועדות המינוח השונות עובדות, ועדה ועדה ועניינה, ועבודתה הנעשית ברוב משא ומתן ושיקול דעת, מוגשת לפנינו, ואנו רשאים אף חייבים להשמיע את דעתנו, אם כדרך ערעור אם כדרך הצעת תיקון הנראה נאות בעינינו. וייסלה לי אם אומר, שאין בי ודאות, כי ערעורינו והצעותינו מצוינים באותה מידה של עיון ושיקול, שהטילה על עצמה הוועדה, ומפי ניסיוני, המועט אך כמדומה מספיק, נמצאתי למד, כי ערעורים והצעות הרבה נעשים בלא העמקה נכונה, ואפילו בלא ידיעה נכונה בגופם של המונחים, מובנם או כוונתם, ובמצב כזה לא יימלט, כי יונח פתח רחב מדי לסובייקטיביזמים של טעם וריח, שהפתגם כבר גזר עליהם: אין להתווכח. ודאי כל ערעור וכל הצעה מותרים, אבל מנהגנו בהיתר הזה מוצא המשכו במליאה — לא דינו, שאנו מבזבזים אותה לפרטים קטנים, העשויים לבלוע אותה, במשך שנים, ולא לשייר מזמנה לעניינים אחרים; ולא דינו שהדיון בפרטים הקטנים עושה אותנו לפעמים כעדת משחקים בדגיוהו, בין זהבם ממש בין זהבם בדות, הרי עצם דיונו במליאה מופקר למידה, שכל ועדה וועדה יגעה להימלט ממנה, היא מידת המקריות. אכן, מראה עיני ומשמע אוזני במליאה העמידוני על כך, כי דווקא בה מכריע המקרה רבייתו שהוא עשוי להכריע בוועדה, אבל זו עדיין אינה עיקר התקלה בדיונו בתחום המינוח. לפי הצעות הוועדות, עיקר התקלה הוא בעצם הטרחה שאנו טורחים, במידה יתרה, וכמעט מופלגה, בפרטים, תחת אשר נטרח בעקרונות ובכללים הראויים להיות מוסד המינוח, ואם לעקרונות ולכללים, הרי צורכם וכורחם חל על שאר עניינים, שנקבעו להם ועדות, ובייחוד ועדת הדקדוק, אולם מה נעשה והעיסוק בענייני המינוח, כדרכו עתה, עלול לתסות בפנינו כל פתחי דיון בעניינים אחרים, חשובים ומכריעים, כי גם השעון, כנודע, יש לו חוקים משלו.

והחיסכון בדרש לעצם מתן האפשרות של תשומת הדעת לחיי הלשון, קודם כול בתחומים הכפופים לרשות, שאנו מוסדה העליון ללשון, כלומר למדינה — הלשון במשרדי ממשלתה,

בכנסתה, בשירותי-השידור; ובעיקר בבתי-הספר. והוא הדין בתחומים שהמדינה תומכתם — התיאטרואות. ודאי, כאנשים ערים לחיי הלשון אנו מתעניינים כיחידים בתחומים אלה ודומיהם, אבל האקדמיה כחטיבה אין לה כלי מודיעין על כך, והרי כל אלה מכוונים את התפתחותה של הלשון, והאקדמיה היא, לפי תפקידה, נתבעת להיות בחינת מכוונת המכוונים. איך ייווצרו כלי מודיעין כאלה — היא שאלה, שאפשר לה פתרונים שונים, גם על ידי חברי האקדמיה גם על ידי מזכיריה, גם על ידי אנשי עזר מחוצה לאקדמיה, אבל אין צריך לומר, כי בלא אינפורמציה מהימנה ורצופה, הרי האקדמיה כחטיבה אינה שרויה בתלל חיי הלשון ומהלכם. לא תימנע תהום בין מעשי הלשון של האקדמיה ובין חיי הלשון המודרכים בכוחם של המוסדות הנוכריים ודומיהם, אם לא נתעניין בהם ודרכם, שהרי הם הם הצינורות להשפעה מדרכת, גם לטובה גם לרעה, ואף ההתעניינות המכוונת והמאורגנת הזאת, הולמתה האמירה: יפה שעה אחת קודם, שלא נהא מן הצועקים לאחר זמן.

ועוד זאת, דמותה של הלשון, במידה שהיא נקבעת על ידי גורמים גלויים הניתנים לתפיסה ופועלים מדעת, הרי עם גורמיה אלה נמנית הספרות והעיתונות. גם לגבי גורמים אלה, המכוונים את התפתחותה של הלשון, אי אפשר שהאקדמיה לא תשאל, אם לא נועדה לה טרחת חובה של מכוונת המכוונים. לא כל שכן, בתחום חקר הלשון הנעשה מחוצה לה ובלעדיה, בין דרגתו דרגת מדע בין דרגתו דרגת שימוש, ואין לזלזל בחשיבותה של הדרגה האחרונה. כולנו יודעים, כי העיתונות נקבעו בה מדורי לשון, הנהוגים לא בלבד דרך בירור אלא דרך פסק הלכה, ותהא זו מדיניות של בת היענה, אם נשמיט תחום זה מתשומת לבנו, ואפילו מפיקוחנו, שהרי שורת הדין נותנת, כי רשות הלשון העליונה תגיע לציבור לא בלבד בצינורות המצויים בידי קבוצות גדולות או קטנות ככלי המבטא שלנו, אלא גם בצינורות המצויים בידי ההמונים. ברור, כי התערבותה זו של האקדמיה תיטול משלוותה, אבל אין שלווה בבניינה של מדינה ועם. לא כל שכן בבניין לשונם. ובייחוד עלולה השלווה שתתקפה, אם האקדמיה תראה כעניינה את הפולמוסאות בעניין הלשון, כדרך גילוייהם השונים. הנקל לזלזל בפרקי ההלכה היוצאים לפני חוקרים, שמטענם בלשון אינו בפרופורציה מתאימה לבקיאותם בחוקי התפתחותה, או סכימותיהם, כשם שנקל לזלזל בפסקי הלכה היוצאים מלפני חוקרים, שדרכם הפוכה, אבל זלזול בהם אין משמעו מניעת השפעתם, והמתבונן בדרכי השפעה אלה אינו יכול שלא להבחין את קצות ההשפעה — מכאן החיים כביכול באלף החמישי, מכאן החיים כביכול באלף השביעי. והתערבותה של האקדמיה, שחיי הלשון שלנו יהיו באלף השישי כגשר דינמי בין האלף שלפנינו ובין האלף שלאחרינו, היא מצווה שאין להחמיצה. אם מותר לי להיעזר בדבר משל, ששמעתי מפי אבי מורי, ולתלותו בלשון, אומר: לעולם ייזחר אדם מפני גורלו של יוגה על כפל סכנותיו — הסכנה האחת: הישיבה באפלה המעובה והכבדה מכל כובד במעי הלוחית הרובץ מקדמת בראשית; הסכנה האחרת: הישיבה בצל הקלוש והקל מכל קל של הקיקיון אשר בן לילה היה ובן לילה אבד.

אין צריך לומר, כי כל התפקידים האלה אין לקיימם בכוחות חברי האקדמיה והציבור החומרי הדל עד בושט שהמוסדות נותנים בידה, אבל בגבור האמצעים לא יקוימו תפקידיה בלא תנועה מסביב לאקדמיה, תנועה של תלמידי חכמים, שלשונו היא להם עניין של חיות ודעת. אולם עניין הפעלתה ואיגודה של התנועה הזאת, המחייבת והירות הרבה, קובע פרשה לעצמו.

ואחרון אחרון: אפשר שננהג כדרך שנהגנו עד עתה, ואפשר שנשנה ממנהגנו, בין כדרך שניסיתי עתה לעורר על כך, בין כדרך שינסו גדולים וטובים ממני, אבל תרשוני להזהיר מפני התנהום, „רווח והצלחה יעמדו ללשון ממקום אחר.“ כי מי ידע, אם מה שיעמוד ממקום אחר, יהיו רווח והצלחה, או חס ושלום, הופכם.

הא' קלוזנר: כדי להדריך את הלשון העברית צריך להשגיח על מה שנתחדש בלשון, לחידושים בעיתונות יש חשיבות, אבל הכול התחילו לחדש. כל מתרגם מחדש; אנשים, שאינם יודעים לשונות, מחדשים. צריך להדביק התפתחות זו, להשגיח עליה. יש להטיל על אנשים — אפילו בשכר — שיקראו את הספרים המתורגמים והמקוריים ויביאו לפני המליאה את כל החידושים — מוצלחים ושאינם מוצלחים. האקדמיה, אחרי ויכוח, תפרסם את החידושים המוצלחים ותפרסם את המלים הפסולות. אחרת תגדל לשוננו פרע, והסכנה גדולה. רבים חידשו מלים, ואף אני ביניהם. אבל יש היום מלים, שאינני מבין אותם. וכי כך מחיים לשון, כך ממשירים לשון? יש הרבה חידושים טובים, אך יש עוד יותר בלתי מוצלחים, והאקדמיה עומדת מנגד. וכי מה תפקידה של האקדמיה, אם לא זה? שימו נא לב להצעת.

הא' טור-סיני: פרופ' סדן הצביע על מגרעות. אבל לדעתי אין הוא הורד לעומק של כל הבעיות. נצטרך לקרוא את הדברים שנית כדי לכוון את הדיון. יש לבחון את כל הצדדים, לפני שנכריע בשאלות אלה. המליאה טיפלה בבעיות שהועדות לא יכלו להן. יכול להיות שההכרעה במליאה תהיה מקרית — ובשאלה זו יש לדון. לפעמים אנו מחזירים עניינים שונים לוועדות, דווקא כדי שההכרעה לא תהא מקרית. אי אפשר לתת למליאה רק את השאלות הגדולות. גם אלה מורכבות מפרטים, ויש לדון גם בפרטים במליאה. בעיות „לשוננו“, „לשוננו לעם“ הן בעיות מסובכות. איך אפשר להכניס ליהיים מלים מוצלחות, כלשונו של קלוזנר? רוב המלים המתחדשות בדרך זו אינן טובות. ורק מעטות זוכות ונכנסות לחיים, לאו דווקא מפני שהן טובות. הרי יודעים אנו, שהיודשים רבים, שנכנסו ללשון בטעות יסודם. כלום נוכל להוציא אותם? הבעיות מסובכות. העברית קשורה בלשונות אחרות — לפעמים מתרגמים מלים לועזיות, שגם בלועזית אינן נכונות. לא נוכל לדון בכל העניינים: רדיו, עיתונות וכו'. אני מציע, שדברי סדן יימסרו לנו בכתב ואנו נקבע ראשי פרקים ונדון בכל סוגיה לעצמה, פרק פרק לעצמו. אולם כדאי להקדים ולדון בכל דבר בוועדה מיוחדת.

הא' פרץ: דברים אלה של מר סדן הם זעזוע נחוץ. נקבל את הצעת הנשיא, שנקבע לכך ישיבה מיוחדת של המליאה.

הא' בן-חיים: עלינו להתזקק טובה לא' סדן, שהעלה את השאלות. יש לבדוק את מעשי האקדמיה בחמש שנים. האקדמיה נבדלת מוועד הלשון גם ע"י תוספת הדגשה של תפקידה במחקר הלשון. אבל גם את העבודה הלכה למעשה יש לבדוק, כי נשתנתה המציאות. בדבר „לשוננו“ היה דיון בוועד הפרסומים. הייתה הצעה ליצור ביטאון אחד מ„לשוננו“ ומ„לשוננו לעם“, שיהיה מכוון אף למשכיל העברי ולא דווקא לחוקר, ולפרסם שנתון למחקר הלשון בלבד. אני מציע להכין הצעה ולדון בוועד הפרסומים על כתבי העת. אשר למילון, אין להוסיף עכשיו דבר, כי העניין עומד לדיון במועצת המערכת. מה שנוגע למליאה, אמנם הפרטים חשובים, אבל רק הכללים צריכים להיות נדונים בה.